

Wat is wetenschappelijk gezien de aanbevolen begeleidingsaanpak voor kinderen met lees/spellingproblemen?

Luc Koning Pravoo Daarle

In het nu volgende geven we een opsomming van de resultaten van een literatuuronderzoek waarbij het ging om de vraag welke aanbevelingen voor de lees/spellingbegeleiding uit de literatuur te halen zijn.

De algemene begeleidingstrends

Op basis van de literatuur kunnen in elk geval enkele algemene begeleidingstrends geformuleerd worden, nl.:

De basistrend

Het basisuitgangspunt is dat de begeleiding van kinderen met lees/spellingproblemen procesgericht moet zijn, gericht op het uiteindelijke proces in de vorm van een bepaalde lees/spellingtaak. Simpel gezegd: kinderen leren lezen en spellen door met ze te lezen en te spellen. (Commissie dyslexie 1995; 86). Dit betekent dus dat je kinderen de lees/spellinghandeling aan moet leren: wat moet je doen als je dit woord niet in een keer weet en wat moet je doen als dit woord op wilt schrijven? (Commissie Dyslexie, 1995; 87, Bon, 1993; 154, 160, De Groot, 1991; 206.)

Aanvullende algemene trends zijn

- Kinderen met lees/spellingproblemen hebben een opbouw van te leren vaardigheden nodig, die zich kenmerkt door geleidelijkheid en kleine stappen. (Commissie dyslexie, 1995; 84, Dumont, 1987; 139, Mommers, 2002; 8)
- Kinderen met lees/spellingproblemen hebben een aanpak nodig die gebaseerd is op diagnostiek en dus maatwerk op kan leveren (Commissie Dyslexie, 1995; 87). Een grove aanpak van alleen een opsomming van oefenstof is nutteloos.
- Kinderen met lees/spellingproblemen hebben meer baat bij een individuele begeleiding dan bij een groepsaanpak (Van der Ley 1991; 30).
- Bij de begeleiding van kinderen met lees/spellingproblemen moet men bij

de opzet en planning rekening houden met extra instructie (dus extra leertijd),(Grysolle, 1997) meer oefentijd en meer herhalingen (Van Daal, 1993). Van die benadering is het effect aangetoond (Van der Leij, 1991; 30, De Vries, 1999; 71, Dumont, 1987; 149). Bij het herhalen van woorden is het niet nodig de betekenis te herhalen; het herhaaldelijk zien van de woorden is verantwoordelijk voor het effect (Van Daal, 1993).

Zo leerde Ruijsenaars een kind in twee jaar tijd 18 letters. Het handelingsplan dat Ruijsenaars uitvoerde om het kind letters te leren, is didactisch gezien niet iets nieuws. Het gaat om het toepassen van reguliere oriëntatie-, instructie-, automatiserings- en generalisatietechnieken, die echter langere tijd volgehouden moeten worden om enig effect op te leveren. De evidentie van dit aspect is alom geaccepteerd, behalve door Vernooij die herhaling in de begeleiding van kinderen met leesproblemen een mythe noemt (Vernooij, 2003; 10).

Volgens Mommers echter (2002; 7) hebben kinderen met leesproblemen zes maal zoveel oefentijd nodig als kinderen zonder die problemen.

Meer specifieke begeleidingstrends

Op basis van wetenschappelijk onderzoek zijn er ook meer specifieke gegevens bekend, die kunnen helpen bij het richting geven aan de inhoud van een handelingsplan, nl.:

Trends voor het technisch lezen

- Systematische aandacht voor de ontwikkeling van fonologische vaardigheden (auditieve discriminatie, auditieve synthese, auditieve analyse, klankpo-

sitiebepaling) is van belang voor de leesontwikkeling (Loonstra, 2001).

- Koppelen van auditieve vaardigheden aan letterkennis en woorden heeft meer effect dan zuiver auditieve oefeningen (Van der Leij, 1991; 32, Ruijsse-naars, 1991; 51)
- Het is van belang om verschillende woordidentificatietechnieken naast elkaar te gebruiken (Commissie Dyslexie, 1995;90). Zie daarover de technieken in de Techniekenmap lezen (Koning, 2001).
- Flitsen van woordbeelden is effectief voor de leesontwikkeling (Commissie Dyslexie, 1995; 90, Van den Bos 1991; 143). Echter, hoe ernstiger de leesproblematiek, des te minder het effect (Smeets; 1995).
- Koppelen van taalactiviteiten aan leesbegeleiding is aan te bevelen (Van Aarle, 1988; 37).
- Worddrills (de fout gelezen woorden extra oefenen op woordkaartjes) is effectvol (van Aarle 1988; 45). Voorzeggen van woorden is nutteloos (Van Aarle,1988; 45).
- Als het nodig is woordrijen van een bepaald type te oefenen, is het aan te bevelen niet te lang (bijna) dezelfde woorden te oefenen, maar al gauw woorden door elkaar te oefenen (Mommers; 2002; 8). Daarbij is het beter korte series woorden te oefenen dan lange rijen (Mommers 2002; 8).
- Leer pas nieuwe letters aan als eerder geleerde letters er ook echt goed in zitten, d.w.z. in flits beheerst worden. (Mommers 2002;8).
- Het opdoen van woordspecifieke kennis levert naast het decoderen een belangrijke bijdrage aan de leesontwikkeling (Van der Leij, 1989; 23). Het is het beste om die woordspecifieke kennis te verwerven in losse woorden onder het motto: eerst isoleren, dan integreren (Van den Bos, 1991, 155).
- Hoe ernstiger de leesproblemen des te meer analytisch (vertrekkend vanuit klanken en fonemen) zal de leesbegeleiding moeten zijn (v.d. Bos, 1992; 355).
- Voorspellend lezen op basis van wat je al weet van de inhoud van de tekst kan zinvol zijn in combinatie met decodeertraining als compensatietechniek (Van Aarle, 1988; 54, Struikisma, 1998, 19). Omdat kinderen met leesproblemen vaak te veel gebruik maken van deze strategie, is het belangrijk te bekijken of er gebruik gemaakt moet worden van een perceptieverzwaarder (sheet met grijze opdruk, waar het kind doorheen moet kijken om de onderliggende tekst te kunnen zien).
- Activiteiten gericht op het vergroten van de metacognitie (zie de cognitieve

benadering op blz. 159-164. kunnen een bijdrage leveren aan de leesontwikkeling (Verhoeven, 2002; 39, Minnaert, 2002; 99-103).

Het basispakket waarin deze principes zijn verwerkt is de DMT-oefenmap.

Dat pakket bevat oefenstof voor M3 t/m M8. Het is een Pravoov-uitgave en te bestellen via de webwinkel op www.pravoov.com

Literatuur

Zie blz. 5 en verder en voor recente literatuur:

Ley, A. van der, Dit is dyslexie. Tielt 2017.

Shaywitz, Sally, Hulp gids dyslexie. Amsterdam 2006.

Smits, Anneke, en Tom Braams, Dyslectische kinderen leren lezen. Amsterdam 2016

Trends voor het begrijpend lezen

- Wie-, wat-, waarvragen helpen kinderen de structuur van een tekst te doorzien (Mommers, 2003; 15).
- Woordenschatonderwijs is van invloed op de prestaties bij het begrijpend lezen (Mommers, 2003; 13)
- Begrijpend luisteren is de basis voor begrijpend lezen (Mommers, 2003; 13).
- Effectief is het als een kind samen met de leerkracht vragen beantwoordt en daar onmiddellijk feedback over krijgt (Mommers, 2003; 14).
- Het is van belang om de structuur van een tekst in schema's weer te geven (Mommers, 2003; 14, Aarnoutse, 1991; 242),
- Leer kinderen de structuur, de opbouw van een tekst vast te stellen, bijvoorbeeld een ontwikkeling, inleiding-kern-slot, hoofdgedachte per alinea, etc. (Aarnoutse, 1991; 232).

- Het samen oefenen van begrijpend lezen in groepjes van 3 à 4 kinderen is zeer effectief (Mommers, 2003; 14).
- Preteaching van woordbetekenissen voorafgaand aan het lezen bevordert de prestaties bij het begrijpend lezen (Mommers, 2003).

Laatste nieuws

Onlangs meldde de inspectie dat prestaties op het gebied van het begrijpend lezen achteruit gingen. Daarover zijn verschillende artikelen met voorstellen voor aanpak gepubliceerd. Zie ook de onderstaande link:

<https://www.pravoo.com/userfiles/pravoo.com/files/LinkedIn%20begrijpend%20lezen%20def.pdf>

Het basispakket waarin deze principes zijn verwerkt is het programma Begrijpend lezen 'speciaal'. Dat pakket bevat oefenstof voor M3 t/m M8. Het is een Pravoo-uitgave en te bestellen via de webwinkel op www.pravoo.com

Trends voor spelling

Aanbevolen is:

- De cognitieve benadering (het denken van het kind wordt ingeschakeld)
- De procesgerichtheid (aandacht voor de aanpak van het woord en HOE je het

woord opschrijft)

- De integratiegerichtheid (er voor zorgen dat nieuwe kennis steeds samen met oude kennis wordt geoefend)
- De toepassingsgerichtheid (de noodzaak om ook de toegepaste spelling te begeleiden)
- Het uitgangspunt van het hele woord (het belang van het steeds schrijven van het gehele woord)
- Het zoveel mogelijk schrijven van de woorden (het uitgangspunt dat het kind meer leert van het schrijven van het woord dan van het typen van het woord)
- Het belang van de duo- en trio-inprentingstechniek (een bepaalde manier van inslijpen van de woorden)
- Het uitgangspunt dat het bij spelling om taal gaat.
- Er zijn aanwijzingen dat de leereffecten bij het leren spellen groter zijn als de woorden worden geschreven dan als ze uitsluitend worden getypt. Mensen herinneren en herkennen woorden significant beter wanneer zij met de pen schrijven.

Het schrijfmotorisch geheugen helpt je ook woorden te onthouden. Van Doorn-van Eijdsden stelde in 1983 al vast dat zelfs het schrijven in groep 7 de voorkeur heeft boven het typen. Zie blz. 15 van Orthopedagogiek; State of the art. Bosman, 2-14)

Ook bij het maken van aantekeningen blijkt men inhouden beter te begrijpen als men het opschrijft. Dat laatste heeft niets met spelling te maken, maar geeft wel aan dat het leren woorden op te schrijven ook bij toepassingen zinvol is. Wie schrijft onthoudt ook beter. Zie:

- <http://4w.kennisnet.nl/artikelen/2013/10/15/schrijven-versus-typen-wat-zegt-de-neurowetenschap/>
- <http://onderzoekonderwijs.net/2015/06/08/typen-of-schrijven/>
- <http://www.mrtinbeweging.net/sites/default/files/2014%20onderzoek%20Wie%20schrijft,%20onthoudt%20beter.pdf>
- <http://www.mrtinbeweging.net/sites/default/files/2014%20onderzoek%20Wie%20schrijft,%20onthoudt%20beter.pdf>
- <http://www.mrtinbeweging.net/sites/default/files/2012%20Riepstra%20-%20>

20Pleidooi%20voor%20de%20open%208%20juni.pdf

Zie ook:

1. James, K.H. (2010). Sensori-motor experience leads to changes in visual processing in the developing brain. *Developmental Science*, 13(2), 279-288.
2. James, K.H., & Engelhardt, L. (2012). The effects of handwriting experience on functional brain development in pre-literate children. *Trends in Neuroscience and Education*, 1(1), 32-42.
3. Longcamp, M., Boucard, C., Gilhodes, J.C., Anton, J.L., Roth, M., Nazarian, B., & Velay, J.L. (2008). Learning through hand- or typewriting influences visual recognition of new graphic shapes: behavioral and functional imaging evidence. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 20(5), 802-815.
4. Longcamp, M., Zerbato-Poudou, M.T., & Velay, J.L. (2005). The influence of writing practice on letter recognition in preschool children: a comparison between handwriting and typing. *Acta Psychologica*, 119(1), 67-79.
5. Sulzenbruck, S., Hegele, M., Rinkenauer, G., & Heuer, H. (2011). The death of handwriting: secondary effects of frequent computer use on basic motor skills. *Journal of Motor Behavior*, 43(3), 247-251.

Het basispakket waarin deze principes zijn verwerkt is het programma Voorspel voor groep 3 t/m groep 7.

Literatuur

- Bosman, Anna M.T. Spelling en expliciete instructie in: Orthopedagogiek; State of the art. Antwerpen-Apeldoorn 2014, blz.13-25.
- Mitchell, David, Wat echt werkt. Huizen, 2015.

- Koning, Luc, Spellingmap. Daarle 2001.

Literatuur

- Aarle, E. van (1988). Behandeling van ernstige leesproblemen. Nijmegen, (Proefschrift)
- Aarle, E. van (1991). Behandeling van leesstoornissen. In: Lezen en begrijpen van A.J.W.M. Thomassen e.a., Amsterdam, Lisse.
- Aarnoutse, C. (1991). Onderwijs in lezen. In: Lezen en begrijpen van A.J.W.M Thomassen, e.a. Amsterdam/Lisse.
- Aarnoutse, C. en E. Hissink en W. van Bon (2003). In: TVO jrg. 42, blz. 241-252
- Andries, C. (1986). Leesmoeilijkheden. Leuven.
- Andries, C. (1989). Kenschetsing van het aanvankelijk leesproces. In: A.J.J.H. Ruijsenaars, e.a. Dyslexie. Leuven/Amersfoort
- Baar, K. de. (div). De Leeslijn. Amsterdam; Meulenhof.
- Bakker, D.J. (1986). Zijdelings. Lisse.
- Becker, S. Bak, dak. Trouw, 1 november 2002, blz. 11.
- Been, P.H. (1991). Dynamische modellen van lezen en schrijven. In: K.P. van den Bos en H. Nakken, Dyslexie '91, p.53-66. Lisse; Swets & Zeitlinger.
- Bienenmann-Kroes, I.R. en G.M. van der Aalsvoort (2003). De behandeling van ernstige lees- en spellingproblemen: twee N=1 studies. In: TVO, jrg. 42 april.
- Blok, H. en M. Otter en K. de Gloppe (2000). Vergelijkend onderzoek naar methoden voor aanvankelijk leesonderwijs in: Pedagogiek, 20 jrg. nr. 3, pagina 255-272.
- Bon, W.H.J. van (1993). Spellingproblemen. Rotterdam.
- Bos, K.P. van den (1991). De definiëring van dyslexie volgens een eenvoudig leesmodel. In: K.P. van den Bos en H. Nakken, Dyslexie'91, p. 23-41. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bos, K.P. van den, e.a (1991). Presentatieduurbeperking bij woordtraining. In: Dyslexie 90, Lisse.
- Bos, K.P. van den (1992). Ernstige leesproblemen en orthopedagogische behandeling. In Handboek orthopedagogiek, p. 3-34, code 5204. Groningen.
- Bos, K.P. van den (1992). Didactische ondersteuning van kinderen met leesproblemen. In: Handboek lees- en schrijfdidactiek. Amsterdam, Lisse.
- Bos, K.P. van den en H.C. Lutje Spelberg (1996). Dyslexie, Woordidentificatietests, fonologische gevoeligheid en symboolbenoemsnheid. In: TVO, jrg. 35, maart.
- Bosma, M. (2001). De Mythe van het beelddenken in: Remediaal handelen van R. Kleijnen, Lisse
- Bosman, A.M.T. en J.G. van Hell, W. Harbers & M. Voorzee (2000). Visueel dictee; een effectieve spellingtraining voor woorden met ambigue foneem-grafeemrelaties, TVO, jrg. 39, oktober 2000.
- Braams, T. (1996). Dyslexie, een complex taalprobleem. Meppel, Boom.
- Braams, T. (1998). Dyslexie of nie(t). In: TVO 7/8.
- Braams, T. en Anna M.T. Bosma (2000*). Goed onderwijs doet er toe, Tijdschrift voor remedialteaching 2000/3, 6-12.
- Braams, T. en A.M.T. Bosman (2000**). Fonologische vaardigheden, geletterdheid en lees- en spellinginsstructie, TVO, jrg. 39, mei 2000 (zelfde artikel als Braams 2000*).
- Brand-Gruwel, S., C. Aarnoutse en K.P. van den Bos (1995). Begrijpend leren lezen via luisteren, TVO jrg. 34, september.
- Broeck, W. van den (1998). Afscheid van de taakanalyse, TVO, 1, 25-34.
- Broeck, W. van den (2002). Dyslexie; naar een wetenschappelijke definitie. In: Ruijsenaars, A.J.J.M., en P. Ghesquière, Dyslexie en dyscalculie: ernstige problemen in het leren lezen en rekenen, recente ontwikkelingen in onderkenning en aanpak. Leuven.
- Buis, P.M. (2003). De definitie van dyslexie. In: TVO 2003, 253-259
- Bus, A.G. (1991). (Voor)lezen in de (voor) schoolse fase. In: Van den Bos e.a. Dyslexie '91, Lisse, blz. 67-78.
- Bouwers, H. en H.v. Goor (1994). Diagnostiek en behandeling van spellingproblemen. Nijkerk.
- Castelijns, J.H.M. e.a. (1989). Stabiliteit en predictieve validiteit van patronen in spellingfouten. In: Dyslexie, Leuven.
- Commissie Dyslexie. (1995). Dyslexie. Den Haag Gezondheidsraad, publicatienr. 1995/15.
- Coultre, R. Ie. (1991). De anatomie van dyslexie. In: K.P. van den Bos en H. Nakken, Dyslexie'91, p. 43-52. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Critchlet, M. (1964). Developmental dyslexia. London: Heiemann.
- Daal, V.H.P. (1993). Computer-based reading en spelling practice for young dyslectics, proefschrift VU Amsterdam.
- Dijk, A. van (2002). Kinderen met NLD, Lisse.
- Dongen, D. van (1988). Wie is dyslectisch? In: A. v.d Leij, e.a. In Dyslexie'88, p. 27- 37. Lisse.
- Deboiserie, M. (1989). Een integratieve visie op behandeling. In: Dyslexie, van Ruijsenaars, A.J.J.M, Leuven.
- Dumont, J.J. (1987). De effectiviteit van dyslexiebehandeling. In: Dyslexie, van J. Hamers, Lisse.
- Dumont, J.J. (1990). Dyslexie. Rotterdam.
- Dumont, J.J. (1991), Het begrip dyslexie. In: Dyslexie'91 van K.P. van den Bos en H. Ghesquière.
- Ghesquière P, en A.J.J.M. Ruijsenaars (1994). Dyslexie en rekenproblemen. In: TVO: 33, 1994 411-420.
- Geerlings, M.I. en W. Kraay, A. Bouma & J.W. van Strien (1995). Effect woordlengte op herkenning woorden en non-woorden bij volwassen dyslectici, TVO jrg. 34, nov.
- Gezondheidsraad: Commissie Dyslexie. (1995) Dyslexie. Afbakening en behandeling. Den Haag: Gezondheidsraad, 1995; publicatienr 1995/15.
- Ghesquière P. en A.J.J.M. Ruijsenaars (1994) Dyslexie en rekenproblemen, TVO jrg. 33, oktober.
- Graaf-Tiemersma, M. de, (1994). Linkshandigheid en dyslexie, Utrecht.
- Graaf-Tiemersma, M. de (1994). Is er een verband tussen niet-rechtshandigheid, leesstoornissen en allergieën bij kinderen en hun familie. TVO 33 (1994), 225-238.
- Groot, A.M.B. de (1991). Verschillen in leesvaardigheid. In: Lezen en begrijpen van A.J.W.M. Thomassen e.a. Amsterdam, Lisse.
- Grysolle, R. en Greet Roesems (1997). Preventie van leerproblemen door vroegtijdige interventie. Het Ello-project. In het blad Caleidoscoop.
- Haaft, G. ten. (2003). Wanneer leert de leraar. In Trouw, 30 mei 2003.

- Hamers, J.H.M. e.a. (1987). Foutenclassificatiesystemen, beperkingen en praktisch nut. In: Dyslexie van J.H.M. Hamers, Lisse.
- Henneman, K. (2000). Problemen van gevorderde spellers. Bussum.
- Jansen-Donderwinkel, E.M.B. A.M.T. Bosman en J.G. van Hell (2002). Stabiele en instabiele spellingen. In: TVO jrg. 41, oktober.
- Koning, L.J. (1985). Procesgericht spellingonderzoek, TVO januari 1985, nr. 1, 22-29.
- Koning, L.J. (1988). Praktijkboek orthodidactische technieken, Groningen (verschenen in de serie orthovisies).
- Koning, L.J. (1990). Cursusboek voor de opleiding voor het dyslexiecertificaat, eerste versie. Lekkerkerk, Pravoo.
- Koning, L.J. (1990*). (Lees)dyslexie. In: JSW, nr. 9 en 10.
- Koning, L.J. (1991*). Bodegraafse lees-toets. Bodegraven, Schoolbegeleidingsdienst Midden-Holland en Rijnstreek te Bodegraven.
- Koning, L.J. (1991**). Dyslexie en leesproblemen bij het voortgezet lezen in het basisonderwijs; een kwestie van geheel en detail, in Dyslexie 91, van K.P., Van den Bos, e.a., Lisse.
- Koning, L.J. (1991***). Begrijpend lezen 'speciaal'. Lekkerkerk: Pravoo.
- Koning, L.J. (1993). Shocktherapie helpt bij leesproblemen. Praxisbulletin, mei 1993.
- Koning, L.J. (1994). De hulpklas, Lekkerkerk, Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (1996*). De wasmap, Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (1996**). De map voortgezette spelling, Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (1996***). Wees er op tijd bij, over de herfstsignalering, Praxis-bulletin, jrg. 14, september.
- Koning, L.J. (1999). Map Speciale leesbegeleiding (2e geheel herziene versie). Den Bosch.
- Koning, L.J. (2000). Dyslexieprotocol. Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (2000). Handboek voor dyslexie en leesproblemen. Lekkerkerk
- Koning, L.J. (2001). Dysorthografieprotocol, Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (2002). Okki helpt bij leesproblemen, Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (2002). Speciale leesbegeleiding in de bovenbouw heeft wel zin, Praxis-bulletin 4, dec. 2002, 20ste jrg.
- Koning, L.J. (2002). Ouderhulp lezen. Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (2003) Zeer ernstige dyslexie en dysorthografie; wat nu? Lekkerkerk
- Koning, L.J. (2008) Cito-leestempo; haken en ogen. Lekkerkerk.
- Koning, L.J. (2009) Nieuwe AVI-toetsen en DMT; wat is er mis mee? Lekkerkerk
- Koning L.J. (2009) Cito spelling; wat is daar mis mee? Lekkerkerk.
- Kort, H. (1978) Eindhovens spellingpakket, uitgegeven door de SBD te Eindhoven.
- Kleijnen, R. (1992). Hardnekkige spellingproblemen. Lisse.
- Kleijnen, R. (1998). Dyslexie in voortgezet onderwijs. TVO 1998; 305-316.
- Kleijnen, R. (2001). Ontwikkelingsonderzoek (action research) en remediaal handelen in: Remediaal handelen van R. Kleijnen. Lisse.
- Kusters, E.D.M., e.a (1986) Het benutten van linguïstische informatie voor het corrigeren van fouten door goede en slechte lezers. In: Lereren lezen en spellen, van Reitsma, P., e.a., Lisse.
- Leij, A. van der (1992). Handleiding Kijk- en luistermethode, Gorinchem.
- Leij, A. van der (1984). Dwaalwegen in theorie, diagnostiek en behandeling. In: A. van der Leij & L.M. Stevens, Dyslexie '84. Lisse.
- Leij, A. van der (1989). Verschuivingen in diagnose en behandeling van ernstige leesproblemen. In: Ruijssenaars, A.J.J.M. e.a. Dyslexie. Leuven/Amersfoort.
- Leij, A. van der (1989). Verschuivingen in diagnose en behandeling van ernstige leesproblemen. In: Dyslexie van A.J.J.M. Ruijssenaars e.a. Leuven.
- Leij, A. van der (1990). Behandeling van leesen spellingproblemen; een overzicht. In: Dyslexie 90. Lisse.
- Leij, A. van der (1997). Dyslexie en automatiseren. In: Dus toch ... dyslexie, van A. Paternotte, Bilthoven.
- Leij, A. van der (1998). De definitie van dyslexie. TVO, 7/8, 1998 278-293
- Leij, A. van der en R. Kleijnen, A.J.C. Struikma, A.J.J.M. Ruijssenaars, J.W. Geelhoed e.a. (2000). Handleiding dyslexie verklaring, Bilthoven, Stichting dyslexie.
- Leij, A. van der en M. Polak (2002). Behandeling van dyslexie in en klinische setting, TVO jrg. 41, april 2002.
- Leij, A. van der, (2010). Het effect van lezen met klankhulp op begrijpend lezen van dyslectische leerlingen. In TVO, 49, 306-319.
- Loonstra, J.H. en F. Schalkwijk (1999). Omgaan met dyslexie. Leuven.
- Mameren-Schoehuizen, G.G.M. (1997). Individuele behandeling door een orthopedagoog. In: Dus toch ... dyslexie, van A. Paternotte, e.a. Bilthoven.
- Meijer, W. (2003). Zorgverbreding en de professionaliteit van de leraar. In: Platform Pabo, Groningen, april.
- Minnaert, A. (2002). Metacognitie en leesproblemen. In: Dyslexie en dyscalculie van Ruijssenaars, A.J.J.M., Leuven.
- Mommers, Fr. C. (2002). Wat onderzoek leert over vlot leren lezen. In: JSW jrg. 87, nr. 4, november.
- Mommers, Fr. C. (2003). Wat onderzoek leert over begrijpend lezen, Baarn, JSW jrg. 87/nr. 5.
- National Institute of child health & Human development (2000) Report of the national reading panel, Teaching children to read. Op: <http://www.nichd.nih.gov/publications/nrp/report.htm>.
- Ojemann, P.C. (1987). Woordblindheid en beelddenken, Deventer.
- Paternotte, A. (1997). Dus toch... dyslexie, Bilthoven.
- Pressley, M. (1998). Reading instruction that works. The case for Blanced Teaching. New York, The Guilford Press.
- Reitsma, P. (1991). De ontwikkeling van leesvaardigheid. In: Lezen en begrijpen van A.J.W.M. Thomassen, e.a. Amstedeam, Lisse.
- Reitsma, P. (1993). Luisterend lezen met pauzes. TVO, 32 (1993) 128-137.
- Rispen, J. (1989). De rol van het intelligentieonderzoek in de diagnostiek van kinderen met dyslexie. In: Ruijssenaars, A.J.J.M., e.a. Dyslexie. Leuven.
- Rosenberger, P.B. (1992). Dyslexia, is it a disease? In: The New England Journal of Medicine. Massachusetts, vol. 326, nr.3.

- Ruijssenaars, A.J.J.M en W. Coppens (1991). Vroegtijdige interventie bij potentieel leeszwakke kinderen. In: Dyslexie '90 van A. van der Leij. Lisse.
- Ruijssenaars, A.J.J.M. en D.C.M. Gersons-Wolfensberger, (1995). Dyslexie. Afbakening en behandeling in het Tijdschrift voor Orthopedagogiek van 12 december 1995, bl. 561-569.
- Ruijssenaars, A.J.J.M. (1998). Hoe definitief is een definitie van dyslexie ?, TVO jrg. 37, augustus.
- Ruijssenaars, A.J.J.M., en P. Ghesquière, (2002). Dyslexie en dyscalculie: ernstige problemen in het leren lezen en rekenen, recente ontwikkelingen in onderkenning en aanpak. Leuven.
- Ruijssenaars, A.J.J.M. en D.A.V. van de Leij, A.J.C. Struiksma, M.H.L. Kleijnen, K.P. van den Bos en L. Verhoeven (2002). Dyslexie; onderkende, verklarende en handelingsgerichte diagnose. In: TVO, jrg. 39, juli/aug.
- Ruijssenaars, A.J.J.M. en C.C.M. Hoedjes, N. Vanneste en A. Volckaert (2003). Individuele behandeling van zeer hardnekkige leerstoornissen. In: het Tijdschrift voor Orthopedagogiek, van januari 2003, blz. 23-36.
- Schiffelers, I., A.M. Bosman en J.G. van Hell (2002). Uitspreken wat er staat, TVO jrg. 41, 2002
- Schreuder, R. Woordherkenning en morfologie (1991), Verschillen in leesvaardigheid. In: Lezen en begrijpen van A.J.W.M. Thomassen e.a. Amsterdam, Lisse.
- Shaywitz, S.E. e.a. (1992). Evidence that dyslexia may represent the lower tail of a normal distribution of reading ability. In: The New England Journal of Medicine. Massachusetts. Vol 326, nr, 3.
- Smeets, H. en A. van der Leij, (1995). Effecten van een multicomponentieel computergestuurd programma op technisch lezen, TVO, jrg. 34, maart.
- Snowling, Margaret (1987), Dyslexia, a cognitive development perspective. Massachusetts, Blackwell pub.
- Spyer, G. (1994). Neuropsychological and pharmacological treatment of dyslexia, Amsterdam VU-proefschrift.
- Stavenga, A. (2001). Over dyslexie. Utrecht.
- Struiksma, A.J.C. e.a. (2009). Diagnostiek van het technisch lezen en aanvankelijk spellen. Amsterdam: VU uitgeverij.
- Struiksma, A.J.C. (1997). Individuele behandeling van dyslexie in een leeskliniek. In: Dus toch ... Dyslexie van; A. Paternotte, e.a. Bilthoven.
- Struiksma, A.J.C. (1998). Boekbespreking Special, in TVO jrg. 37, januari 1998.
- Struiksma, A.J.C. (2003). Lezen gaat voor. Amsterdam.
- Ulsen, W.L. van (zj). Dyslexie, de oplossing ligt binnen handbereik, Groningen.
- Verhoeven, L. (2002). Vroege onderkenning en aanpak van leesproblemen. In: Dyslexie en dyscalculie van Ruijssenaars, A.J.J.M. Leuven.
- Verhoeven (2002). Interventie bij beginnende leesproblemen. Evaluatie van het ELLO-project. Leuven
- Vernooy, K., (2000). Voortgezet technisch lezen nader bekeken. Baarn, 2000 JSW- jrg. 85/ nr. 4.
- Vernooy, K. (2002). Elk kind een lezer, Amersfoort.
- Vernooy, K. (2003). Een reactie op "Over kinderen met ernstige leesproblemen in de bovenbouw, een artikel van Luc Koning in Praxis-bulletin van 4 december op de site van het Praxis-bulletin.
- Vernooy, K. (2003). Mythen in het leren lezen. In: Kind en adolescent, jrg. 2, nr. 1, blz. 8-10.
- Vlugt, H. van der (1989). De etiologie van dyslexie In: Dyslexie van Ruijssenaars, A.J.J.M., e.a. Leuven.
- Vonk, M. en M. Bakker (2002). Behandeling van dyslexie binnen de muren van de school. In: Dyslexie en dyscalculie van Ruijssenaars, A.J.J.M. Leuven.
- Vries, J. de (1999). Achtergronden van dyslexie. In: Omgaan met dyslexie van Loonstra, J.H., Leuven.
- Wassenaar, W.A. (1997). Dyslexie. Afbakening en behandeling; een reactie vanuit de praktijk. In: Tijdschrift voor orthopedagogiek, 36, 78-88.
- Wentink, H. en L. Verhoeven (2001). Protocol leesproblemen en dyslexie, Nijmegen.
- Westra, E. en L.J. Koning (2002). leerlingvolgen en hulpsysteem voor groep 1, 2 (3) en sbo,

Lekkerkerk.